

แนวทางจัดการศึกษาในสังคมยุคใหม่

พระเทพวิสุทธิญาณ, ศ.ดร.

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

การที่จะพัฒนาคนให้มีคุณธรรม จริยธรรมได้ เบื้องต้นต้องเข้าใจองค์ประกอบของความเป็นคน (มนุษย์) ทั้งด้านกายภาพและจิตภาพก่อน องค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตคือขันธ์ ๕ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในวงการผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา แต่ถ้าถามต่อว่า “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ คืออะไร ?” คำตอบเริ่มจะซับซ้อนขึ้นทำให้เข้าใจยาก

รูป แปลว่า สิ่งที่แตกสลายไปเพราะปัจจัย หมายถึงส่วนที่เป็นร่างพร้อมคุณลักษณะและอาการ เวทนา แปลว่า ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ นิยมใช้ในภาษาอังกฤษว่า Feeling สะท้อนออกมาเป็นอารมณ์ดีหรือไม่ดี ซึ่งประยุกต์ออกมาแล้วน่าจะหมายถึงอาการที่เรียกว่า Emotion ในภาษาอังกฤษ แต่คำว่า Feeling มีความหมายลึกซึ้งกว่าคำว่า Emotion

สัญญา แปลว่า ความจำได้หมายรู้

สังขาร แปลว่า การปรุงแต่งทางจิต หมายถึงการเติมสีสันเข้าไปในสิ่งที่ผ่านมาผ่านไปในชีวิต เหมือนกับการตีความหรืออธิบายปรากฏการณ์ทางจิต ทำให้เกิดผลสืบเนื่องออกมาในลักษณะดีบ้างไม่ดีบ้าง เช่น ทำให้เกิดความปลาบปลื้มในอารมณ์ อิ่มอกอิ่มใจ ทำให้เกิดความคิดประทุษร้าย ทำให้เกิดความริษยา ทำให้เกิดความรู้สึกสังสาร เป็นผลจากการปรุงแต่งทางจิตทั้งสิ้น

วิญญาณ แปลว่า ความรู้แจ้งอารมณ์ หมายถึงว่า เวลาตาเห็นรูป เรียกว่าจักขุวิญญาณ หูได้ยินเสียง เรียกว่าโสตวิญญาณ จมูกได้กลิ่น เรียกว่า ฆานวิญญาณ ลิ้นได้ลิ้ม(ชิม)รส เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ กายได้สัมผัสอะไรบางอย่าง เรียกว่า กายวิญญาณ และใจคิดถึงอะไรบางอย่าง เรียกว่า มโนวิญญาณ

เหล่านี้คือคำอธิบายองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิต

เมื่อพูดถึง “ชีวิต” มีอะไรที่ซับซ้อนเกินกว่าคำอธิบายที่ว่า มีอะไรซับซ้อนกว่าที่ตาเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายสัมผัส และทำยที่สุดแม้กระทั่งใจรับรู้

การที่ชีวิตมนุษย์จะก่อกำเนิดขึ้น ไม่ได้หมายถึงว่าเกิดจากการที่องค์ประกอบ ๕ ส่วนมารวมตัวกัน ไม่ใช่ว่ารูปมาจากที่หนึ่ง เวทนามาจากที่หนึ่ง สัญญามาจากที่หนึ่ง สังขารมาจากที่หนึ่ง วิญญาณมาจากที่หนึ่ง แต่ละองค์ประกอบก็มาจากต่างที่กันแล้วรวมตัวกันเป็นชีวิต อย่างนี้เป็นความเข้าใจผิด ที่ถูก

คือขันธ ๕ เป็นหนึ่งเดียว แต่มี ๕ องค์ประกอบซึ่งทำหน้าที่ต่างกันประสานสอดคล้องกัน รูปทำหน้าที่ก่อประสานกลไกเชิงกายภาพ เวทนาทำหน้าที่เสพเสวยอารมณ์ สัญญาทำหน้าที่เก็บบันทึกอารมณ์หรือมวลประสบการณ์ สังขารทำหน้าที่ปรุงแต่งเป็นผลทำให้เกิดความดีความชั่วตามมา วิญญาณทำหน้าที่ ๒ อย่างคือ หน้าที่รับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และหน้าที่สืบต่อชีวิตจากภพสู่ภพ

กลไกทำให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไป:

ชีวิตมนุษย์เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปอย่างไร ?

ความเป็นหนึ่งทำหน้าที่ต่างกันแต่สอดคล้องประสานกันของขันธ ๕ เหมือนกับส่วนประกอบของเกวียน หรือเครื่องยนต์กลไกของรถยนต์หนึ่งคัน มีความเป็นหนึ่งเดียวทำหน้าที่ต่างกันสอดคล้องประสานกันเมื่อจะทำให้เคลื่อนไปข้างหน้าหรือข้างหลัง ถ้าเป็นเกวียนก็ต้องมีการผลักการดัน ถ้าเป็นรถยนต์ก็ต้องมีน้ำมันเชื้อเพลิง กระบวนการชีวิตดำเนินไปไม่ต่างจากกรณีของเกวียนหรือรถยนต์

มีพุทธภาษิตว่า “กมฺมุณา วตฺตตี โลโก” แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมายถึงว่า มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งจะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปก็เพราะกรรม คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ หมายถึงการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ ซึ่งไม่มีอะไรซับซ้อน เป็นเรื่องง่ายๆ ที่เข้าใจได้ แต่ที่มาของกรรมและผลของกรรมเป็นเรื่องที่น่าสนใจและซับซ้อนอยู่พอสมควร

กรรมเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ผลของกรรมอยู่ที่ไหน ? และมีผลต่อการดำเนินไปของชีวิตอย่างไร ?

วงจรโดยสรุปคือ กิเลส กรรม วิบาก หมายถึงว่า เพราะกิเลสทำให้เกิดการกระทำ(คือกรรม) เมื่อมีการกระทำก็ย่อมมีผลของการกระทำ(คือวิบาก) แต่ในรายละเอียดขอมีข้อที่ต้องศึกษามากกว่านี้

ก่อนที่กรรมจะเกิดขึ้น อายตนะภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์(ธรรมารมณ์คือสิ่งที่ใจนึกคิด) มีอันต้องมาประสานสัมพันธ์กัน นั่นคือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโผฏฐัพพะ ใจกับธรรมารมณ์ เมื่อมีเหตุปัจจัยพร้อมจึงเกิดการรับรู้หรือรู้แจ้งตามช่องทางต่างๆ ดังนี้

- การรู้แจ้งทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางกาย เรียกว่า กายวิญญาณ
- การรู้แจ้งทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ

จะเป็นการรู้แจ้ง(วิญญาน)ทางใดก็ตาม เมื่อเกิดการรู้แจ้งแล้วล้วนมีส่วนทำให้เกิดกรรมทั้งสิ้น ถ้าคนผู้นั้นยังมีกิเลสตัณหาอยู่ กิเลสตัณหาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวทางกาย วาจา หรือใจ นั่นคือกรรม ซึ่งทำให้กลไกภายในร่างกายของมนุษย์ดำเนินไปไม่รู้จักจบจักสิ้น สมศักดิ์เห็นสมชายใส่บาตรทุกวัน การเห็นสมชายใส่บาตรทุกวัน อาจมีผลทำให้สมศักดิ์สร้างกรรมหลายลักษณะ เช่น

-สมศักดิ์คิดว่า สมชายใส่บาตรทุกวัน การใส่บาตรคงทำให้เกิดสิ่งดีงามแก่ชีวิตเป็นแน่ จึงลงมือแต่เข้ามาใส่บาตรดูบ้าง (เป็นมโนกรรมที่เป็นกุศลและกายกรรมที่เป็นกุศล)

-สมศักดิ์รู้สึกชื่นชมยินดีและอนุโมทนากับการที่สมชายใส่บาตรทุกวัน (เป็นมโนกรรมที่เป็นกุศล)

-สมศักดิ์รู้สึกว่า สมชายชอบทำบุญเอาหน้า ภาวนากันตาย (เป็นมโนกรรมที่เป็นอกุศล) วันหนึ่งไปร่วมงานกับเพื่อนๆ ซึ่งสมชายก็ไปร่วมงานด้วย สมศักดิ์พูดเชิงเสียดสีให้ได้ยินทั่วกันว่า “การทำบุญใส่บาตรทุกวันไม่ได้หมายความว่าคนผู้นั้นจะเป็นคนดี บางทีใจคิดชั่วแต่ทำเหมือนว่าเป็นคนใจบุญ” (เป็นวจีกรรมที่เป็นอกุศล)

การที่คนมีกิเลสรู้แจ้งโลกภายนอกทางใดก็ตาม จะเป็นเรื่อง/เป็นสิ่งดีงามหรือไม่ดีงามก็ตาม ล้วนมีผลทำให้เกิดกรรมทั้งสิ้น อาจเป็นกรรมดี(กุศลกรรม)หรือกรรมชั่ว(อกุศลกรรม) ขึ้นอยู่กับการใคร่ครวญอย่างถ่องแท้หรือไม่ถ่องแท้ ขึ้นอยู่กับวิธีคิดและเจตนิสัยของบุคคลนั้นๆ

ถามว่า “เมื่อคิดดี พูดดี ทำดีหรือคิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่วแล้ว” จะเกิดผลสืบเนื่องอย่างไร ?

ทุกเรื่องที่คิด ทุกกรรมที่ทำ ทุกคำที่พูด ดีหรือชั่ว ทุกที่ทุกเวลา มีผลกระทบต่อตนหรือบุคคลอื่น หรือไม่มีก็ตาม ล้วนมีผลสืบเนื่องทั้งสิ้น จิตส่วนลึก(ภวังคจิต)จะทำการบันทึกไว้ทั้งหมด เก็บสะสมไว้กลายเป็นพลังมหาศาลที่ผลักดันชีวิตให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปวนเวียนอย่างไม่รู้จบสิ้น จนกระทั่งบุคคลนั้นจะพัฒนาตัวเองไปถึงขั้นหมดกิเลส เมื่อไม่มีกิเลสก็ไม่มีการสร้างกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีผลสืบเนื่องที่จะเป็นแรงผลักดันให้มีการเวียนว่ายตายเกิด สรุปก็คือ “กรรม” เป็นกลไกทำให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปฐานที่ทำให้เกิดกรรมก็คือขันธ & ซึ่งเป็นฐานก่อเกิดอายตนะภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นอกจากจะเป็นฐานทำให้เกิดกรรมแล้ว ขันธ & ยังเป็นผู้ทำกรรมและเก็บสะสมผลกรรมแล้วกลายมาเป็นพลังขับเคลื่อนตัวเองให้สืบต่ออย่างไม่ขาดสาย

ชีวิตมนุษย์ในทอรรณะพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่สิ่งที่มาจากสร้างของใคร ไม่ได้มาจากนอกโลก ไม่ได้จากส่วนประกอบอื่นใด ถ้าจะพัฒนาชีวิตมนุษย์ก็ต้องดูที่องค์ประกอบพื้นฐานนี้ และหาแนวทางที่จะบริหารจัดการองค์ประกอบพื้นฐานโดยหลักการและวิธีการอย่างไรให้เกิดการพัฒนาขึ้นมา

หลักคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

ขั้นที่ ๑ สร้างศรัทธา

ครูอาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนในสถานศึกษาต้องมีหลักคิดคือ ศรัทธาเป็นฐานของการเรียนการสอน สรรพวิชา พระพุทธศาสนาสอนว่า “สทุธาย ตรติ โธม” แปลว่า ข้ามพ้นหุบเหวหล่มเลนได้ด้วยศรัทธา เบื้องต้นแห่งความสำเร็จในการสอนคือศรัทธา ผู้สอนต้องมีศรัทธา ผู้เรียนก็ต้องมีศรัทธา โดยเฉพาะผู้เรียนนั้นเกิดศรัทธาขึ้นมาได้มาเพราะผู้สอนมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์

คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้สอน มี ๒ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ จรรยา คือคุณสมบัติด้านความประพฤติ

พระพุทธศาสนาแสดงคุณสมบัติของผู้เป็นครูอาจารย์ไว้ เรียกว่า กัลยาณมิตตธรรม มี ๗ ประการดังนี้ (๑)นารัก (๒)นำเคารพ (๓) นำยกย่อง (๔) รู้จักพูดรู้จักชี้แจง (๕) รับฟังคำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ได้ (๖) พูดเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ (๗)ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล

ส่วนที่ ๒ วิชา คือคุณสมบัติด้านวิชาการ

คนที่เป็นครูอาจารย์ต้องมีความโดดเด่นทางวิชาการจนเป็นที่สังเกตได้ นั่นคือเป็นคนที่มีคุณสมบัติเรียกว่า “พหุสัจจะ” แปลว่า ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก เรียนรู้มามาก หรือคงแก่เรียน มีองค์ประกอบ ๕ คือ (๑)พหุสสุตา เรียนมาก (๒)ธตา จำได้ (๓)วจสา ปริจิตา ใช้คล่อง (๔)มนสาอนุpekขิตา ขึ้นใจ (๕)ทิฏฐิญา สุปฏิวิทตา เชี่ยวชาญเกี่ยวกับหลักวิชานั้นๆ ทั้งที่เป็นต้นฉบับ(Original) และคำอธิบายรวมทั้งความเห็นของคนยุคต่อมา

ความรู้ที่จำเป็นต้องถ่ายทอดเพื่อให้คนมีคุณธรรม จริยธรรม มี ๒ ส่วน คือ ความรู้ด้านวิชาการ เฉพาะสาขากับความรู้เรื่ององค์ประกอบพื้นฐานแห่งชีวิต นอกจากนี้จะรู้ว่าปรัชญาคืออะไร ศาสนาคืออะไร ตรรกศาสตร์คืออะไร วัฒนธรรมคืออะไร เป็นต้นแล้ว ผู้สอนยังต้องรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งด้วยว่าชีวิตคืออะไร ประกอบด้วยอะไร ชีวิตเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างไร ? เพื่อนำมาประกอบการจัดกระบวนการเรียนการสอนและวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้มีผลต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์

เรื่องของเลโอนาโด ดา วินชี ผู้เป็นทั้งวิศวกรและจิตรกรบันลือโลกเป็นกรณีที่น่าศึกษา เพราะเหตุใด ? ภาพที่ดา วินชีวาดขึ้นแต่ละภาพมีลักษณะพิเศษไม่เหมือนใคร ดูเหมือนเป็นภาพมีชีวิตเช่นภาพโมนาลิซา ดา วินชีบอกว่า จิตรกรต้องรู้ลักษณะของกล้ามเนื้อ รู้เรื่องกายวิภาคศาสตร์ ตัวเขาเองได้ศึกษาร่างกายมนุษย์อย่างละเอียดและได้ผ่าศพมาแล้ว ๓๐ ศพเพื่อศึกษาระบบการทำงานของกล้ามเนื้อและการไหลเวียนของโลหิต ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อจะวาดภาพมนุษย์ ทำให้เขาเกิดจินตนาการเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ลึกล้ำทะลุปรุโปร่ง วาดภาพมนุษย์ให้เป็นมนุษย์จริงๆ

ตัวอย่างจากเรื่องดา วินซี ไม่ได้กำลังบอกว่า คนทั้งหลายต้องทำแบบดา วินซี แต่กำลังบอกว่า เรียนอะไรก็แล้วแต่ ต้องเรียนย้อนกลับไปพื้นฐานของวิชา ให้มองเห็นโครงสร้างเนื้อหาทั้งหมด เหมือนมองเห็นช้างทั้งตัว แล้วค่อยกลับมาเรียนรายละเอียดย่อยอื่นๆ และต้องเรียนรู้ให้ละเอียดลึกซึ้ง เอาทั้งใจ และกายเข้าไปซึมซับเนื้อหาวิชา พุดตามหลักการประเมินผลแล้วหมายถึงว่า ผู้เรียนต้องมีครบทั้ง ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า

คุณสมบัติทั้ง ๒ ส่วนนี้จะเป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในศิษย์ ถ้าผู้สอนไม่มีคุณสมบัติ ดังกล่าว ศิษย์ไม่มีศรัทธา การเรียนการสอนก็สักแต่ว่าสอน วิชาการไม่เจริญงอกงาม จิตใจก็ไม่เจริญงอกงาม แม้จะจบเป็นบัณฑิต ความเป็นบัณฑิตก็ไม่เจริญงอกงาม

ขั้นที่ ๒ การปลูกฝังผู้เรียน

กรอบในการปลูกฝังผู้เรียนคือไตรสิกขา ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา การปลูกฝังผู้เรียนให้มี ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ประกอบสำคัญเบื้องต้นในการเรียนการสอนยุคใหม่ คนไม่ดีทำอะไรก็มี ปัญหาไปหมด เรียนหนังสือไป วิชาที่ได้มาก็กลายเป็นวิชามาร คนไม่มีสมาธิเรียนหนังสือไม่จำ เรียนไป หงุดหงิดไป คนไม่มีปัญญาเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง นี่คือนักบริหารการศึกษาต้องรู้และใส่ใจให้มาก

หลักในการจัดการเรียนการสอนแบบสำนักสัตยาไสของอาจารย์อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา คือ ดี ต้องมาก่อนเก่ง ความดีเป็นเครื่องมือสร้างความเก่ง คนดีเมื่อได้รับการศึกษาไปจะกลายเป็นคนเก่งได้ไม่ ยาก ศีล สมาธิ ปัญญา มีลักษณะเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายไปในขณะเดียวกัน นั่นคือในบางกรณี ถ้า ประสงค์จะให้คนมีศีล สมาธิ ปัญญา ก็ใช้วิธีการประกอบพิธีทำบุญ ให้ทาน สมาทานศีล หาโอกาสเข้า วัดรับศีลจากพระภิกษุอยู่เป็นประจำ นานไปก็จะมีอริยาศัยเป็นคนมีศีล หมั่นฝึกปฏิบัติกรรมฐานอยู่เป็น ประจำนานไปกลายเป็นคนมีสมาธิดี ฝึกคิดฝึกใคร่ครวญอยู่เสมอ นานไปกลายเป็นคนสติปัญญาดี อย่างนี้เรียกว่าเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมาย

ในบางกรณี ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในลักษณะเป็นเป้าหมาย เช่น ประสงค์จะให้คนมีศีล สมาธิ ปัญญา ต้องทำกิจกรรมหรือพิธีกรรม อาจารย์อาจองใช้วิธีการให้เด็กที่ศึกษาในโรงเรียนสัตยาไสให้พระ สวดมนต์ สังคมบางท้องถิ่นที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่เป็นประจำ แล้วให้ถือเป็นโอกาสที่ผู้คน ในสังคมนั้นจะได้มาร่วมกันทำสาธารณประโยชน์และพูดคุยกันแต่เรื่องดีงาม หรือถือโอกาสอบรมสั่ง สอนกัน ไม่นานจะกลายเป็นคนมีศีล บริกรรม(ท่องบ่น)หัวใจติปิโสหรือหัวใจอริยสังข์ ๔(ตามแบบที่พล ตริหลวงวิจิตรวาทการสอนไว้)อยู่เป็นประจำ ไม่นานก็จะกลายเป็นคนมีสมาธิดี และท้ายที่สุดย่อมมีผล ทำให้เกิดปัญญา

ขั้นที่ ๓ กรอบในการถ่ายทอดความรู้

กรอบในการถ่ายทอดความรู้ควรดำเนินตามธรรมเนียมพระพุทธศาสนา คือ ปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ ปรีชาปฏิบัติคือ เรียนทฤษฎี ปฏิบัติคือฝึกปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้เรียนมา ปฏิเวธคือการบรรลุผลของการปฏิบัติว่าตามหลักพระพุทธศาสนาจริงๆ ปรีชาปฏิบัติคือพระพุทธรูป คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สรุปลงมาเป็นแนวปฏิบัติในกรอบไตรสิกขา ปฏิเวธคือผลของการปฏิบัติระดับต้นคือ สุข สงบ เยือกเย็น ระดับสูงคือมรรค ผล นิพพาน การถ่ายทอดเนื้อหาให้ครอบคลุมกระบวนการวิชาต้องประยุกต์ตามหลักพระพุทธศาสนา

วิชาการอื่นๆ ก็มีกรอบในการถ่ายทอดความรู้ไม่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะ เป็นภาษาศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ นั่นคือต้องมีทั้งปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ จะให้น้ำหนักในส่วนไหนมากกว่ากันขึ้นอยู่กับลักษณะของวิชา

กรอบในการถ่ายทอดวิชาการเพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมควรได้รับการเน้นในด้านไหน ? มีคำสำคัญอยู่ ๒ ชุดที่ควรนำมาพิจารณาประกอบการจัดการเรียนการสอน คือ (๑)รู้ดี ทำได้ ใช้เป็น และ (๒)สอนให้รู้ ทำให้อู อยู่ให้เห็น

“รู้ดี ทำได้ ใช้เป็น” เป็นเป้าหมายด้านวิชาการ “รู้ดี” คือรู้ปรีชา รู้ทฤษฎี “ทำได้” คือปฏิบัติได้ตามที่รู้ รู้อย่างไร ทำได้อย่างนั้น “ใช้เป็น” คือปฏิเวธ เมื่อเรียนจบมาแล้วไม่ได้เอาความรู้มาใส่ปากแบกหาม แต่เมื่อถึงสถานการณ์ที่จำเป็น สามารถนำความรู้นั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

“สอนให้รู้ ทำให้อู อยู่ให้เห็น” เป็นกรอบในการสร้างจรณะหรือวิชาชีวิต ครูอาจารย์ต้องการให้ศิษย์เป็นมนุษย์สมบูรณ์ เป็นคนดีมีศีลธรรม ต้องสอนเขาให้รู้วิธีการที่จะเป็น ต้องทำให้อู อยู่ให้เห็นเป็นตัวอย่างที่ดี(Role Model)

ซี.พี.ตั้งสถาบันเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์ขึ้นมาผลิตบุคลากรของตัวเองก็ด้วยวัตถุประสงค์ ๒ อย่าง คือ (๑)สร้างบัณฑิตที่มีลักษณะเฉพาะทาง (๒)สร้างนักปฏิบัติ หลักคิดของซีพีที่ตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นมา มีพื้นฐานบนคำสำคัญ ๒ ชุดดังที่กล่าวมานั้น

มีข้อสังเกตเพื่อให้พิจารณาในที่นี้ดังนี้

ความเป็นนักทฤษฎีกับความเป็นนักปฏิบัติ เป็นคนละส่วนกัน ใช่หรือไม่ใช่ ?

ทฤษฎีเกิดจากความคิดของคนแล้วเอาไปบรรจุไว้ในตำรา วิธีปฏิบัติเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับมาจากสถานการณ์จริงซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามกาละ เทศะ บุคคล และสภาพแวดล้อม ใช่หรือไม่ใช่ ?

การเป็นคนดีกับการเป็นคนมีความรู้ทางศาสนา เป็นคนละส่วนกัน ใช่หรือไม่ใช่ ?

ความเป็นคนดีเกิดจากการปฏิบัติตามหลักศาสนาและกฎเกณฑ์ทางสังคม หรือเกิดจากความผู้
ความเชี่ยวชาญในวิชาการศาสนาและศาสตร์ต่างๆ ?

มีความรู้เชี่ยวชาญวิชาการด้านศาสนา เป็นหลักประกันได้หรือไม่ว่าจะเป็นคนดี ?

จัดให้เรียนวิชาศาสนา ผลที่ได้คือมีความรู้เข้าใจหลักศาสนา ไม่ใช่ความเป็นคนดี ใช่หรือไม่ใช่ ?

ความพยายามของหลายคนที่จะให้มีการเรียนการสอนวิชาศาสนาในโรงเรียน ในวิทยาลัย หรือ
ในมหาวิทยาลัย ด้วยหวังว่าจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี จึงเป็นความหวังดีที่ไม่ตรงกับความจริง เพราะ
ความจริงก็คือว่า มีการเรียนการสอนวิชาศาสนา ผลที่ได้ก็คือความรู้ความเข้าใจวิชาศาสนา ไม่ใช่ความ
เป็นคนดี ความเป็นคนดีจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้นำเอาความรู้วิชานานี้มาปฏิบัติ

วิชาการทั้งหลายก็เหมือนกัน เรียนจบแล้ว สิ่งที่ได้คือความรู้ แต่ไม่แน่ว่าจะมีความเป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์หรือไม่ เป็นเรื่องที่น่าขบคิด ประเด็นที่นักการศึกษาต้องรู้ในเบื้องต้นคือ หลักวิชาการทั้งหลาย
จะเจริญงอกงามและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตใดๆ ต้องมีการปฏิบัติและเกิดผลของการปฏิบัติ ซึ่งจะก่อผล
สืบเนื่องคือ “ปิติ” แปลว่าความอิมใจที่จะย้อนกลับไปหล่อเลี้ยงชีวิตให้สดชื่นดื่มด่ำไปกับหลักวิชาการนั้น

เป้าหมายของการเรียนการสอนที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน

เป้าหมายที่ ๑ ความสามารถด้านวิชาการ

(๑) จินตามยปัญญา

“จินตามยปัญญา” แปลว่า ความรู้เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตัวเอง สูดยอดแห่งการ
สอนคือ การทำให้คนรู้จักคิดและคิดเป็น อินเดียวโบราณมีวิธีการแยบยลในการสอนลูกหลานให้เป็นคน
ช่างคิด รู้จักคิดและคิดเป็นอย่างไร ? เขาสร้างเทพนิยายหรือเทพปกรณัมขึ้นมา สังคมอินเดียเต็มไปด้วย
ด้วยเทพเทพี มีตัวตนอย่างไร อยู่ที่ไหน เป็นอยู่อย่างไรไม่มีใครรู้ แต่ก็สร้างเรื่อง ปั้นเป็นรูป เขียนเป็น
ภาพ สร้างสถานที่ประดิษฐ์สถิติให้เป็นหลักแหล่งแล้วกราบไหว้บูชา เรื่องเทพเทพีเกิดขึ้นได้อย่างไร ?
เป็นเรื่องที่มีความสลบซับซ้อนอย่างน่าอัศจรรย์ เทพนิยายหรือเทพปกรณัมเป็นจินตนาการของมนุษย์
ล้วนๆ ซึ่งบางกรณีอาจเป็นความจริงและตรงกับความจริงที่มีอยู่จริงๆ บางกรณีอาจไม่เป็นความจริงและ
ไม่ตรงกับความจริงใดๆ ไตเลย

สังฆกรรมที่เป็นสากลสูงสุดมีความสลบซับซ้อนเกิดกว่าที่จะถ่ายทอดออกมาด้วยคำพูดได้ คน
โบราณจึงสร้างเทพนิยายขึ้นมาเพื่อที่จะถ่ายทอดความจริงของโลก ซึ่งกระบวนการในการสร้างนั้นต้อง

ใช้จินตนาการที่ละเอียดซับซ้อน ดังนั้น สังคมมีเรื่องเทพเทพีมาก ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าคนในสังคมเป็นพวกเจ้าความคิด (ไม่ใช่คนงมงายอย่างที่เข้าใจกัน) ชอบคิดชอบจินตนาการสร้างสรรค์

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดจากการคิดอย่างเดียวถือเป็นเพียงจุดเริ่มต้น จะต้องมีการต่อยอดด้วยการเรียน มิเช่นนั้นจะกลายเป็นเรื่องหลักลอยไร้สาระ กลายเป็นอันตรายได้ เหมือนที่ขงจื้อกล่าวว่า “การศึกษาโดยปราศจากความคิดก็ไร้ประโยชน์ ทำนองเดียวกัน ความคิดที่ปราศจากการศึกษาก็เป็นอันตราย” คนที่เป็นเจ้าความคิดเหล่านี้เมื่อมีโอกาสเรียนปรัชญาและวิทยาศาสตร์ควบคู่ไปด้วย จึงกลายเป็นคนเก่งที่หาใครเทียบได้ยาก

การเรียนการสอนวิชาการทั้งหลายต้องมีส่วนทำให้ผู้รู้จักคิด คิดได้ คิดเป็น ที่เรียกกันในภาษาพระพุทธศาสนาว่า “โยนิโสมนสิการ” หมายถึงวิธีคิด ๑๐ แบบคือ (๑)แบบสืบสาวเหตุปัจจัย (๒)แบบแยกแยะส่วนประกอบ (๓)แบบสามัญญลักษณะหรือแบบรู้เท่าทันธรรมดา (๔)แบบอธิบายสัจหรือแบบแก้ปัญหา (๕)แบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือแบบตามหลักการและความมุ่งหมาย (๖)แบบคุณโทษและทางออก (๗)แบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม (๘)แบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม (๙)แบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน (๑๐)แบบแยกแยะแจจแจง คิดแบบโยนิโสมนสิการนี้เองที่ทำให้เกิดปัญญา คำว่า “โยนิโสมนสิการ” แปลตามอักษรว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดหรือพิจารณาอย่างถูกวิธี ถูกทาง มีเหตุผล เป็นเครื่องมือปลูกเร้าให้เกิดความรู้สึกลงมาจากการคิดอย่างนี้ เรียกโดยศัพท์วิชาการดังนี้ (๑)คิดถูกวิธี คือ อุปายมนสิการ (๒)คิดถูกทาง คือ ปถมนสิการ (๓)คิดมีเหตุผล คือ การณมนสิการ (๔)คิดเป็นเครื่องมือปลูกเร้าให้เกิดความรู้สึกลงมา คือ อุปปาทมนสิการ

ทฤษฎีทั้งหลายไม่ได้เกิดจากการอ่านหรือฟังมาจากใคร ทฤษฎีที่แท้จริงต้องเกิดจากความคิดของตัวเองล้วนๆ คำว่า “ทฤษฎี” เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า “ทัญญู” แปลว่า ความเห็น “ทฤษฎี” เป็นความเห็น ไม่ใช่ตัว “ความรู้” อย่างที่หลายคนเข้าใจ จะเห็นว่านักทฤษฎีหลายคนไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่ได้ฟังอะไรจากใครมาก หลายคนไม่ได้อ่านอะไรมาก ท่านเหล่านั้นสร้างทฤษฎีจากความคิดล้วนๆ

(๒) สุตมยปัญญา

“สุตมยปัญญา” แปลว่า ความรู้เกิดจากการสดับเล่าเรียน ความรู้แบบที่เรียกว่าสุตมยปัญญา คืออะไร ? ความจริงต้องถามก่อนว่า “ความรู้คืออะไร ?” ข้อมูลบวกกับความจำจัดเป็นความรู้หรือไม่ ? คนอ่านหนังสือมาก ได้ยินได้ฟังมาและที่สำคัญคือจำได้มากถือว่าเป็นคนมีความรู้มากหรือไม่ ? ความรู้ที่เรียกว่า “สุตมยปัญญา” คือความรู้ที่มีจุดเริ่มต้นจากการฟังแล้วเกิดความเข้าใจบวกกับความจำ ผ่านการสังเคราะห์วิเคราะห์สรุปตามความหยั่งเห็น(Intuition)ของตัวเอง ตรงนี้คือสุตมยปัญญา

ประมวลความรู้ในวิชาต่างๆ ไม่ควรเป็นสูตรสำเร็จหรือเป็นชุดความรู้สำเร็จรูปที่มีความเป็นปรนัยมากเกินไป แต่ควรมีลักษณะปลายเปิดยืดหยุ่นและมีความเป็นอัตนัยสูง มีลักษณะตรงกับศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า “กัฆานินยะ” แปลว่า เรื่องที่ควรสงสัย ต้องเป็นเรื่องที่ควรสงสัย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้จักสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูลแล้วประมวลสรุปเป็นความรู้ของตัวเอง ครูอาจารย์ผู้สอนต้องมีวิธีกระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวเอง

(๓) ภาวนามยปัญญา

“ภาวนามยปัญญา” แปลว่า ความรู้เกิดจากการอบรมลงมือปฏิบัติ หมายถึงว่า เมื่อคิดทฤษฎีอะไรขึ้นมาได้หรือได้ยินได้ฟังทฤษฎีใดแล้วนำมาสู่การปฏิบัติ จนประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ ตรงนี้จะทำให้เกิดความรู้ที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ธรรมเนียมทางพระพุทธศาสนานิยมหมายถึงการลงมือปฏิบัติกรรมฐาน ความรู้เกิดจากการปฏิบัติกรรมฐานเรียกว่า “อภิญญา” แปลว่า ความรู้ยิ่ง ประกอบด้วยความรู้ที่ทำให้ (๑)แสดงฤทธิ์ได้ (๒)มีหุทิพย์ (๓)มีตาทิพย์ (๔)ระลึกชาติได้ (๕)รู้ความคิดของคนอื่น และเมื่อปฏิบัติต่อก็จะทำให้ได้ความรู้ขั้นสูง(๖)ความรู้ทำให้หมดกิเลส ถามว่า “การปฏิบัติกรรมฐานเท่านั้นทำให้เกิดความรู้เหล่านี้หรือ ?” ความรู้ที่เรียกว่าอภิญญา เกิดมาจากองค์ประกอบ ๒ ส่วนคือ (๑)ข้อมูลที่สั่งสมมา อาจมาจากการสังเกต การศึกษาจากตำรา จากคำบอกเล่า (๒)ฉานจิต คือการเพ่งพินิจ

นาโรปะในสหรัฐอเมริกาเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงระดับโลก ก่อตั้งขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่รัฐบาลรับรอง จัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการ “ฉานศึกษาหรือฉานศึกษา(Contemplative Education-นักวิชาการบ้านเรานิยมแปลว่า **จิตตปัญญาศึกษา**) สอนวิชาพระพุทธศาสนา สอนวิชาพุทธปรัชญาควบคู่กับไปการปฏิบัติกรรมฐาน ผสมผสานการฝึกสติ เจริญปัญญา สร้างวิธีคิดวิเคราะห์ปัญหา เหมือนกับวิธีการที่พระพุทธศาสนานิกายเซนฝึกคนให้ขบคิดปัญหาเป็นปัญหาที่ยากแต่ในที่สุดก็เกิดการตรัสรู้แบบฉับพลัน(Sudden Satori) มุ่งพัฒนาความคิดผสมผสานกับการปฏิบัติธรรม ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ **วิธีการเรียนวิธีการสอน(Learning-Teaching Method)**ที่ใช้วิธีบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้ากับประสบการณ์จริงในชีวิต ไม่ได้อยู่ที่ **เนื้อหาวิชา(Subject-Matter)**แต่เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ จะสอนวิชาการไหนก็ตาม ประเด็นสำคัญอยู่ที่วิธีการที่เรียกว่า “ฉานศึกษาหรือฉานศึกษา(Contemplative Education)” ให้เพ่งพินิจเข้าถึงแก่นความจริง

ฉานศึกษาหรือฉานศึกษา(Contemplative Education) เป็นทฤษฎีการจัดการศึกษาที่ผสมผสานการเรียนรู้เข้ากับประสบการณ์ตรงโดยกระบวนการฝึกสติเจริญปัญญา ให้มีสติในขณะปัจจุบัน ใช้สติเป็นหัวใจในการดำเนินงาน ฝึกให้มีเมตตากรุณาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เน้นการปฏิบัติ

กรรมฐาน ผสมผสานระหว่างปริยัติ(ทฤษฎี)และปฏิบัติ(กรรมฐาน) เป็นการรวมเอาวิธีการศึกษาที่ดีที่สุดของตะวันออก(ที่เน้นแนวพระพุทธศาสนา)กับวิธีการของตะวันตกเข้าด้วยกัน ทำให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ตัวเองได้อย่างลึกซึ้ง สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์

กระบวนการเรียนการสอนวิชาการ ควรส่งเสริมผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองให้มาก ในขณะที่เดียวกันก็มีการลงมือปฏิบัติให้มากในรายวิชาที่ต้องมีภาคปฏิบัติ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมมีความเป็นอมตะไม่รู้จักเสื่อมคลาย

เป้าหมายที่ ๒ ความสามารถในการบริหารจัดการตัวเอง

ความสามารถในการบริหารจัดการตัวเอง จัดเป็นวิชาชีวิต(หรือทักษะชีวิต) เป็นเรื่องที่ไม่ดีสูตรสำเร็จอยู่ในตำราใดๆ แต่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก มวลประสบการณ์หลากหลายที่ได้รับมาแต่ละวัน และการคิดใคร่ครวญของตัวเอง จนกลายเป็นความสามารถใน ๓ ด้าน คือ

(๑) มองตัวเองออก

รู้จักตัวเอง รู้ฐานะของตัวเอง รู้จุดอ่อนจุดแข็งของตัวเอง ในขณะเดียวกันก็พัฒนาตัวเองให้มีคุณธรรมคือยึดมั่นในความจริง มีความเด็ดเดี่ยวเข้มแข็งและปล่อยวางซึ่งเป็นคุณธรรมที่จะทำให้ดำรงตนอยู่ได้

(๒) บอกตัวเองได้

รู้จักตัวเอง รู้สภาพแวดล้อมจนถึงขั้นบอกตัวเองได้ว่า คนนี้ สภาพแวดล้อมนี้ดีหรือไม่ดีอย่างไร ควรจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์แค่ไหนอย่างไร

(๓) ใช้ตัวเองเป็น

รู้จักงาน รู้วิธีทำงาน และรู้ความสามารถและความถนัดของตัวเองที่เหมาะสมกับงานนั้นๆ มีอุปนิสัยทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีอุปนิสัยรู้จักผ่อนพัก รู้จักให้รางวัลชีวิต มีมุมสงบในขณะที่ทำงานและหลังเวลาทำงาน

เป้าหมายที่ ๓ บุรณการใน ๓ หลักวิชา

การศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยไทยทั้งหลาย รายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ไม่ได้จัดให้ศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาสาขาวิชา(วิชาเอก)ต่างๆ อย่างที่นักวิชาการบางท่านเข้าใจกัน และรายวิชาในหมวดวิชามนุษยศาสตร์(ซึ่งเป็นหมวดย่อยในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป)ก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้มีไว้เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาสาขาวิชาใดๆ ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าจะต้องเก่งด้านนั้นด้านนี้ แต่มีไว้เพื่อเป็นแกนในการบูรณาการวิชาการและวิชาชีพเข้ากับวิชาชีวิต(ทักษะชีวิต)

วิชาการ คือ ความรู้ความเข้าใจวิชาสาขาต่างๆที่ได้ศึกษาจบไม่ว่าจะเป็นระดับปริญญาตรี ปริญญาโท หรือปริญญาเอก

วิชาชีพ คือ ความสามารถอันเป็นมวลประสบการณ์ที่เกิดจากการประยุกต์ความรู้สาขาวิชาต่างๆ เพื่อการปฏิบัติหน้าที่การงาน

วิชาชีพิต คือ ความรู้ความเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตในฐานะต่างๆทางสังคม เช่น ในฐานะลูก ในฐานะสามีภรรยา ในฐานะบิดามารดา

มีความจำเป็นอย่างไรที่ต้องบูรณาการ ๓ หลักวิชานี้เข้าด้วยกัน ? คนเก่ง มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีอาชีพการงานมั่นคง เวลาเกิดปัญหาขึ้นในชีวิตส่วนตัวหรือชีวิตครอบครัว แน่ใจหรือไม่ว่าจะสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ ได้ เหมือนกับคนที่มีแต่ความดี เวลาประสบกับปัญหา ความดีจะช่วยแก้ปัญหาได้หรือไม่ ? ดังนั้น คนเก่งจึงต้องมีความดีด้วย มีความจริง(คือรู้สัจธรรมแห่งชีวิต)ด้วย

ความสรุป

พระพุทธเจ้าตรัสสรุปเนื้อหาธรรมที่พระองค์แสดงทั้งหมดไว้เป็นข้อความสั้นๆ ว่า “เราแสดงโลก การเกิดของโลก ความดับของโลก และทางนำไปสู่ความดับของโลก ในร่างกายยาววา หนาคืบ ซึ่งมี สัญญาและใจนี้” ความของพระพุทธพจน์นี้ก็คือว่า โลกและปรากฏการณ์ในโลกซึ่งเราคิดว่ากว้างใหญ่ไพศาลและมากมายนี้ ความจริงแล้วไม่ได้กว้างใหญ่ไพศาลและมากมายอย่างที่คิด ทุกอย่างสรุปลงในตัวคนนี่เอง ความดี ความชั่วไม่ได้เกิดจากที่ไหน เกิดในตัวคนและแผ่ขยายออกไปจากตัวคนนี่เอง ดังนั้น คนจึงเป็นศูนย์กลางของความดี ความชั่ว วิกฤติการณ์ในโลกไม่ว่าจะเกี่ยวกับธรรมชาติเช่นภาวะโลกร้อน ความขัดแย้งในประเทศต่างๆ เกิดจากคนทั้งนั้น ยุคใดสมัยใด ประเทศใดสังคมใด คนมีคุณธรรม จริยธรรมก็ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข ยุคใดสมัยใด ประเทศใดสังคมใด คนขาดคุณธรรม จริยธรรมก็ทำให้เกิดความเสื่อมทรามอยู่ร้อนนอนทุกข์ ประเด็นปัญหาก็คือว่า ทำอย่างไรจึงจะขจัดความไม่มีคุณธรรม จริยธรรมแล้วสร้างคุณธรรม จริยธรรมขึ้นในตัวคนได้ นี่เป็นปัญหาที่เราพูดกันตลอดเวลาในทุกสังคม และเราแก้ปัญหานี้ไม่ได้หรือแก้ได้ไม่เต็มที่ เพราะเหตุไร ? สาเหตุน่าจะมี ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การมองประเด็นเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมไม่ครบวงจร

คนส่วนมากเข้าใจว่า คุณธรรม จริยธรรมเป็นทฤษฎี เป็นองค์ความรู้ เป็นกฎระเบียบที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรที่จะต้องศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้แล้วจะเกิดมีคุณธรรม จริยธรรมขึ้นในตัวผู้ศึกษา

อย่างนี้เป็นความเข้าใจถูกเพียง ๑ ใน ๓ ส่วนเท่านั้น เพราะการที่จะมีคุณธรรม จริยธรรมนั้น แท้จริงแล้วประกอบด้วย ๓ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ หลักการ ได้แก่ประมวล หลักเกณฑ์เกี่ยวกับแนวประพฤติปฏิบัติทั้งของอาณาจักรและศาสนจักร เพื่อทำให้เกิดความดีงาม ความร่มเย็นเป็นสุขของชีวิต สังคม ประเทศชาติ ส่วนที่ ๑ นี้จะต้องมี ถ้าไม่มีก็ต้องสร้างขึ้นให้ได้ และต้องจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนกัน ต้องสอนกันและกัน เรียกว่า **“สอนให้รู้”** จนถึงขั้น **“รู้ดี”**

ส่วนที่ ๒ วิธีการ ได้แก่วิธีการนำประมวล หลักเกณฑ์มาถือปฏิบัติในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน ส่วนที่ ๒ นี้จะสัมฤทธิ์ผลได้ต้องมีองค์ประกอบอีก ๒ อย่าง คือ (๑) การศึกษาอบรมสั่งสอน การว่ากล่าวตักเตือนกันและกันอย่างต่อเนื่อง และ(๒) ตัวอย่างความสำเร็จหรือแบบอย่าง หรือต้นแบบ(Role Model)ด้านความมีคุณธรรม จริยธรรม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ สังคมต้องมีคนดี คนเก่งที่ประสบความสำเร็จที่จะเป็นตัวอย่างและสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นหลังได้เดินตาม ข้อนี้เรียกว่า **“ทำให้ดู”** จนเขา **“ทำได้”**

ส่วนที่ ๓ เป้าหมาย ได้แก่วัฒนธรรมประเพณีใฝ่ความดีงาม รักความดีงาม ยกย่องสรรเสริญความดีงาม เชิดชูความดีงาม และรักษาความดีงามให้คงทนอยู่ตลอดไป ขั้นที่ ๓ นี้จะเกิดมีขึ้นได้ คนมีคุณธรรม จริยธรรมต้องประกาศตัว แสดงบทบาท ทำหน้าที่เป็นการสะท้อนความมีคุณธรรม จริยธรรมตลอดเวลา เรียกว่า **“อยู่ให้เห็น”** จนคนรุ่นหลัง **“ใช้เป็น”**(ทำเป็น)

ดังนั้น ต้องเข้าใจว่า คุณธรรม จริยธรรมไม่ใช่เพียงตัวทฤษฎีที่เรานำมาศึกษาจนมีความรู้ความเข้าใจแล้วตัวเราก็กลายเป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม แต่ต้องมีส่วนที่ ๒ และ ๓ ต่อไปอีก เวลาทำโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมต้องทำให้ครอบคลุมทั้ง ๓ ส่วนดังกล่าวนี้

ประการที่ ๒ ระบบการศึกษาแยกส่วน

ระบบการศึกษาที่แยกเนื้อหาวิชาด้าน “ศิลป์” ออกจาก “ศาสตร์” แล้วจัดการเรียนการสอนแยกส่วน ในกระบวนการเรียนการสอนก็เน้นด้านปริยัติ(ทฤษฎี) ไม่เน้นปฏิบัติและปฏิเวธ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ชั้นที่ ๕ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของคน และในชั้นที่ ๕ เองก็มีทั้งส่วนที่เป็นศรัทธา เป็นอารมณ์ (ศิลป์) และส่วนที่เป็นปัญญา เป็นเหตุผล(ศาสตร์) การจัดการเรียนการสอนก็คือการใส่ข้อมูลเข้าไปในชีวิตคนเพื่อพัฒนาชั้นที่ ๕ ใส่ข้อมูลศิลป์เข้าไปมากกว่าศาสตร์ ชั้นที่ส่วนที่เป็นศิลป์ย่อมได้รับการพัฒนามากกว่า ใส่ข้อมูลศาสตร์เข้าไปมากกว่าศิลป์ ชั้นที่ส่วนที่เป็นศาสตร์ย่อมได้รับการพัฒนามากกว่า ไม่มี ความสมดุลกัน ความเป็นคนที่สมบูรณ์จึงขาดไป ทำให้เป็นปัญหาในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

หลักวิชาที่จะทำให้คนเป็นสมบุรณ์ โดยสรุปก็คือ ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ นั่นคือหลักวิชาที่จะทำให้มนุษย์มีความสุข ความดี และความจริง ปรัชญาอยู่ตรงนี้ ดังนั้น วิชาการที่จะก่อให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมได้จะต้องประกอบด้วยทั้งศิลป์และศาสตร์ คนโบราณจึงนิยมใช้คำว่า “ศิลปศาสตร์” เช่นกรณีของศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการที่เรียนกันในอินเดียครั้งโบราณ (ตามนัยคัมภีร์โลกนิติและธรรมนิติ) บางวิชาก็เป็นศิลป์ เช่น คัมภีร์พา วิชาขับร้อง ฉันทสา วิชาการประพันธ์ บางวิชาก็เป็นศาสตร์ เช่น สังขยา วิชาคำนวณ นิติ นิติศาสตร์

ในการจัดรายวิชาต้องบูรณาการทั้งศิลป์และศาสตร์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน และสัดส่วนที่เป็น “ศิลป์” ควรมากกว่า “ศาสตร์” หรืออย่างน้อยมีสัดส่วนเท่าๆ กัน ในกระบวนการเรียนการสอนคงไม่ใช่ใครอยากจะทำอะไรก็เลือกเรียนได้แยกส่วนกันไป แต่จะมีการบูรณาการทั้ง ๑๘ ประการนี้เข้าด้วยกันให้มีทั้งศิลป์และศาสตร์ควบคู่กันไป อาจมีการเน้นบางสาขาวิชา คนชอบคำนวณก็เรียนสังขยาจนเชี่ยวชาญปัญญาเฉียบแหลม ในขณะที่เดียวกันเพื่อให้สามารถสื่อสารและอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ก็ต้องเรียน เกตุ วิชาการพูดด้วย และเพื่อให้รู้วิธีการบริหารให้ร่างกายแข็งแรงก็ต้องเรียนคณิกา วิชาการบริหารร่างกายด้วย คำว่า “ศิลปศาสตร์” จึงมีนัยสำคัญมากกว่าที่คิดกัน

“ศิลป์” เป็นเรื่องของศรัทธา เป็นเรื่องอารมณ์

“ศาสตร์” เป็นเรื่องของปัญญา เป็นเรื่องเหตุผล

ถามว่า ชีวิตมีแต่เรื่องอารมณ์อย่างเดียวหรือมีแต่เรื่องเหตุผลอย่างเดียว จะเดินไปได้หรือไม่ ? ชีวิตดำเนินไปอย่างสมดุลเพราะองค์ประกอบของชีวิตเพียบพร้อมไปด้วยศิลปศาสตร์ คือมีทั้งศิลป์และศาสตร์ มีแต่ศิลป์อย่างเดียว ชีวิตก็โกลโกลไปตามอารมณ์ขาดแก่นสารสาระ ไร้ทิศทาง มีแต่ศาสตร์อย่างเดียว ชีวิตก็จืดชืดแห้งแล้ง ขาดสีสันไร้น้ำใจ ชีวิตมนุษย์ทั้งโลกจะมีกิเลสมากหรือน้อย ที่เห็นดำเนินไปมีสีสันหลากหลาย ล้วนอาศัยเสาหลัก ๒ อย่างเท่านั้นคือ ศรัทธากับปัญญา ศรัทธาคืออารมณ์อยู่ในฝั่งของ “ศิลป์” ปัญญาคือเหตุผลอยู่ในฝั่งของ “ศาสตร์” ทั้ง ๒ อย่างเป็นกรอบธรรมชาติที่จัดระเบียบชีวิตให้มีความเหมาะสมพอเป็นไปได้ ไม่สุดโต่งไปข้างอารมณ์และไม่สุดโต่งไปข้างเหตุผล คุณค่าทางจริยธรรมจึงอยู่ที่จัดกระบวนการวิชาให้มีทั้งศิลป์และศาสตร์ควบคู่กันไป และในการเรียนการสอนต้องมีการบูรณาการเนื้อหาส่วนที่เป็นศิลป์และศาสตร์ในสัดส่วนที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

คุณหญิงเกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา, การศึกษาเพื่อคุณค่าแห่งชีวิต Living Education. กรุงเทพฯ: บริษัท แพล ฟรันที้ดิ่ง จำกัด, มปป.

พระเทพเวที(ป.อ.ปยุตฺโต), **เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง
กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **สยามสามไตร** สู่อุทิศที่สดใส ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ.
กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๖
และพิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระราชวรมนี(ป.อ.ปยุตฺโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย** พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ:
บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.

พิน ดอกบัว, **ปวงปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือนิสิตระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา ๒๕๕๓**.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาฯ, **พระสุตตันตปิฎก
เล่มที่ ๕, ๑๑, ๒๓ และ ๓๕**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, **มังคลัตถิณี แปล เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ไมเคิล เจ.เคลือบ(ผู้เขียน), สันติ อิศโรภกุล(ผู้แปล), ขวัญฤดี-ธัญญา ผลอนันต์(บรรณาธิการ),
ตามรอยอัจฉริยะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ขวัญข่าว๙๔
/ บริษัท มิลเลเนียม มาย์ จำกัด, ๒๕๔๘.

วิกรม กรมดิษฐ์, CEO **มองซีอีโอโลก** เรียบเรียงโดย วิมล ไทยนิมมวล. กรุงเทพฯ: อัลลายด์
พริ้นเตอร์ส บริษัท โฟสต์ พับลิชซิง จำกัด(มหาชน), ๒๕๕๑.

สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย,
การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง, สุดาพร ลักษณะนิยานาวิน(บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ:
ไม่ปรากฏชื่อโรงพิมพ์, ๒๕๕๓.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา,ดร. **แนวทางสู่ความสุข** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ พรีเมียม, ๒๕๔๙.